

Література

1. Женетт Ж. Фигуры: Работы по поэтике: В 2т./ Общ.ред., вступ. ст. С. Н. Зенкина.– М. : Изд-во им. Сабашниковых, 1998.– Т. 1. – 469 с.; Т. 2.– 469 с.
2. Зенкин С. Поэтика трансгрессии / С. Зенкин //«НЛО»– 2006.–№7.– [Электронный-ресурс]: Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2006/78/ze30-pr.html>.
3. Кабаков А. Московские сказки. /А. Кабаков. – М. : Вагриус, 2005. – 301 с.
- 4.
5. Слаповский А. И. Первое второе пришествие: Роман. Вещий сон: детективная пастораль / А. И. Слаповский. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2002. – 379 с.

Немченко Г. В.,
кандидат філологічних наук,
Херсонський державний університет

**ЖАНРОВА ПРИРОДА КОМІЧНОГО У П'ЄСАХ “ДЯЧИХА” Т. СУЛИМИ
ТА “ТОРГІВЛЯ ЖЕМЧУГАМИ” Г. ЦЕГЛИНСЬКОГО**

На порубіжжі XIX і XX століть продовжується розвиток української комедії, котра живиться традиціями театрального минулого і вбирає в себе нові віяння. Це розмаїте явище досліджувалось як у працях тогочасних критиків – М. Вороного, Б. Грінченка, С. Єфремова, І. Франка, Г. Цеглинського, так і в розвідках пізніших авторів – О. Борщаговського, В. Вієвського, Л. Дем'янівської, Й. Кисельова, А. Козлова, В. Коломійця, Л. Міщенко, З. Мороза, Л. Мороз, О. Ставицького, П. Хропка, О. Цибаньової тощо. Об'єктом розгляду в них були твори визначних комедіографів доби – Б. Грінченка, І. Карпенка-Карого (І. Тобілевича), О. Кониського, М. Кропивницького, Олени Пчілки, В. Самійленка, М. Старицького, І. Франка, Л. Яновської та ін.

Свою частку до вітчизняної драматургії внесла маловідома українська письменниця з Катеринославщини Тетяна Сулима-Бачихіна. За жанром її п'єсу “Дячиха” (1888) можемо кваліфікувати як побутову комедію з життя духовенства. Твір присвячений артистці Олександрі Віриній із театру корифеїв.

Одним із засобів комічного у п'єсі є контраст між бажаннями та можливостями дійових осіб. Дячиха всіма засобами прагне довести спроможність її сина Кольки стати дяком, або й священиком, хоча за неуспішність той був вигнаний із духовної семінарії. Кожна нова ситуація в п'єсі підкреслює недолугість амбітних поривань цієї обивательки. Джерелом комізму в творі є алогічна поведінка сина дячихи, який не бажає вчитися, самоствердитися в житті завдяки праці та знанням, а мріє лише про одне – поскоріше одружитися з донькою сільського старости Пашкою. Тип українського Митрофанушки вимальовано досить колоритно й усебічно в сценах залицяння до дівчини, випивки з батьком, навчання з репетитором Бутилкиним.

Особливу увагу привертає постать дячихи, котра себе репрезентує як невсипущу й гостинну хазяйку, а насправді, як видно з реплік інших персонажів, вона жадібна, свавільна, груба, лайлива. Щоб поліпшити своє матеріальне становище, ця, буцімто добропорядна, героїня постійно займається поборами (так званім ільнуванням), що є, по суті, пересічним здирством. Вона вважає себе вищою за селян, достойнішою, шляхетнішою: “Дячиха (одна). Еге, бач як розтала... Отак вас, хамів, і треба вчить... Так, у вас нічого не візьмеш. (Повторює зі злістю слова хазяйки). “Я вже вам, матушечко, і те, і се...” Та ще ми побачимо, що ти даси. (Замисливо). Треба ж усе уміючи до кінця довести...” [1, 42].

Поза комічною оболонкою твору авторка порушує проблему неймовірного зубожіння нижчих духовних чинів на той час, їх залежність від селянських пожертвувань. З монологів дячихи дізнаємось про коло її нагальних потреб і турбот.

“Дячиха (одна). Ох, сердешна дитина, як же змарніла... Один одним, та й то не так, як у людей. Що з ним робити і що казати? Тільки сердешне перелізло з її каторги, бурси, у семінарію,

боже ж, не дали й году побути дитині: вернули бамаги, та й з богом. Ох, щоб їм так тяжко та важко хліб їсти, як мені тепер на його дивитись... Тьфу (плює). Ще, родимці, й письмо прислали, що вигнали по великовозрастію і неуспішності... А воно те ж курча, одвіту за себе не посміло дати, взяло бамаги мовчки, та й прийшло..." [1, 26].

Трагікомічною є постать чоловіка дячихи. Він постійно потерпає від сваволі дружини. З її вуст дяк чує лише лайку та прокльони. Окремі сцени комедії (постійні сварки дяка та дячихи, гостювання Корніївни, ільнування у Гордіївни) нагадують ситуації з інтермедій. Комедія завершується благословенням Кольки-недоука та Пашки. Розпачливо звучить остання репліка дячихи, якій не судилось реалізувати свою мрію: "Дячиха (до всіх). Научила, вивела у люди. Господи боже мій, чи ждала, щоб мій син, з свяченого коліна, та з мужичкою одружився?!" [1, 49].

Кумедності творові додає мова (просторіччя, фразеологізми, приказки, прислів'я). Наприклад, "Ох, щоб тебе, лежня, женило так і вдень і вночі, і вздовж, і поперек..." [1, 26]; "Ох, щоб ти туди не дійшла й відтіль не вернулася" [1, 30]; "Ніхто не знає, чий чуб болить" [1, 45]; "Хто біди не знає, нехай мене питає" [1, 48].

За своїм сатиричним спрямуванням комедія Т. Сулими суголосна з "Люборацькими" А. Свидницького, "Записками причетника" Марка Вовчка, "Старосвітськими батюшками та матушками" І. Нечуя-Левицького. Твір висміює моральну деградацію в середовищі тогочасного духовенства.

На честь 25-річчя літературної діяльності Т. Сулими-Бачихіної було підготовлено аматорську постановку "Дячихи" за участю самої письменниці в головній ролі [1, 406]. Комедія з успіхом виставлялась на професійній сцені (трупю О. Суслова в 1907 р.; трупю М. Садовського в 1914 р.). Сучасник Т. Сулими Г. Цеглинський (Григорій Григорієвич) – представник західноукраїнської театральної традиції, який теж відгукувався на злободенні теми. Сюжетна колізія його комедії "Торгівля жемчугами" (1897) побудована на мотиві гонитви за багатими нареченими, досить поширеному в українській літературі ХІХ ст. ("Голодному й опеньки – м'ясо" І. Нечуя-Левицького, "За двома зайцями" М. Старицького, "Порвалася нитка" О. Кониського, "Сужена – не оужена" Олени Пчілки).

Персонажі твору Г. Цеглинського Борис Бігунець та Симеон Головка, отримавши службові посади, можуть створити родини. Але вони починають цинічний торг за своїх наречених, удаючись навіть до обміну дівчатами. Сюжет комедії розвивається динамічно. Автор умотивовує вчинки основних дійових осіб, які виявляються нікчемними та мізерними типами в багатьох ситуаціях (освідчення дівчатам, суперечки з батьками тощо). Він протиставляє погляди та мораль представників старшого (Осип і Теодора Калитки, Антін та Юлія Точки) та молодшого покоління (Ольга, Леонід).

Ольга – типова феміністка. Її обурює поведінка всіляких моральних покручів. У монологах дівчини вимальовується становище жінки тих часів: "Ольга. ...Винна ціла суспільність, що не ховає дівчат як людей, але як звичайний – даруйте за слово – торговельний предмет, обчислений навіть не на найкориснішу, але якнайскорішу продаж" [1, 107]. За допомогою Леоніда Ольга таки провчила горе-женихів. Фінал твору "Торгівля жемчугами" красномовний: Борис та Симеон отримують по заслугі – їх меркантильним інтересам не вдалося реалізуватися.

Автор досягає комізму в п'єсі завдяки вміло створеним ситуаціям, мовній індивідуалізації дійових осіб. Борис говорить родичам про дівчину як про річ: "Щодо Ольги, то так, якби вже була в кишені" [1, 119], або ж самовпевнено заявляє: "Ольга чи Одарка – все риба однака, Ольга чи Марійка – все однака жінка" [1, 116].

Сюжет розкриває символіку п'єси: «жемчуги» – це жінки, яких продають і купують як товар. Отже, в творі представлена безсоромна торгівля жіночими долями. Подібна тема розроблялась Г. Цеглинським і в п'єсах "На добродійні цілі" (1883), "Аргонавти" (1889), "Соколики" (1911).

Хоча комедії Т. Сулими та Г. Цеглинського й не стали видатними явищами в історії національного театру, але вони розширюють уявлення про художні пошуки вітчизняних митців на зламі ХІХ і ХХ століть.

Література

1. Бувальщина: Драми. Комедії. Діалоги. Водевіль / упоряд., авт. передм., приміт. О.Ф. Ставицький. – К. : Дніпро, 1990. – 415 с.